

čanstvu cesarju, cesarici, cesarski rodbini, papežu Piju IX., novoizvoljenemu predsedniku itd. Ker je neka zdravica v nekterih časnikih napčno razglašena bila, jo popravlja avtentični popis velikega zbora v „Wochenbl.“ ter pravi, da se je tako-le glasila: „Vsak Avstrijan, kateri svojo domovino resnično ljubi, mora želeči, da se to kmali spolne, ker je treba, da domovina spet k moči pride in se stanovitna ohrani, in zato naj živi ta pogoj: živila ustava ali konstitucija!“

Razpostavljeno je bilo v tem zboru tudi nekoliko novih mašin in gospodarskega orodja, med katerim je bilo najbolj pohvaljena slamoreznica Arnhoferjeva iz Lipnice za manjše gospodarje (cena ji je 55 gold.) in pa Gottsbacherjeva iz Gradca za večje gospodarje (ktera velja 130 gold.), potem Gottsbacherjeva koruzna lušivnica (po 60 gold.) in Vonihrova mlatilnica (po 70 gold.)

Terpežnost lesa.

Vsak, najbolj pa gojzdnarski gospodar mora poznati lastnosti lesa, da razume koristno in umno ravnati z njim in ga obračati v prid svojega gospodarstva in v prid obertnikom in rokodelcom, ki lesa iz njegovih gojzdov potrebujejo. Teh naravoslovnih ali fizičnih lastnost lesa pa je trinajst, namreč: sklad ali tekstura, barva, teža, gostoba ali jederčnost, terdoba, krepost, vlečljivost, razpenljivost, cepljivost, terpežnost, lastnost vodo na-se vleči, upornost in gorljivost.

Izmed teh lastnost lesa je celó potrebno poznati terpežnost, o kateri hočem par verstic napisati našim gospodarjem in kmetovavcem, naj jih beró in si jih zapametijo ter po njih ravnajo.

Terpežnost lesa je lastnost, s katero preterpi les unajno silo, kakor posebno zrak, mokrota in gorkota. To troje lesu celó celó škoduje in je krivo, da hitro gnjije ali pa se razpoka in trohni. Toraj je terpežnost lesa po različnosti drevja in zemlje, na kateri drevje raste, in po različni natori teh unanjih moči tudi prav različna. Sploh se je o tem opazilo to-le:

1. Zrel in les srednje starosti je bolj terpežen, kakor čisto star ali pa premlad.

2. Na visočinah počasno izrašen les, ki se na prostornem suhem svetu najde, veliko delj terpi, kot un, ki ni na takih krajih zrastel.

3. Les, ki je nasuhem, je toliko bolj terpežen, če so se mu sočni deli dobro izpustili, to je, če se je dobro izmèzgal.

4. Vsak les se ložje zniča, ako zdaj mokrota in zdaj zrak nad njega sežeta.

5. Les, v katerem je mnogo smolnatih sokov, je bolj terpežen kot un, v katerem so žlezasti soki.

6. Mehek les, ki se je v soku, to je, spomladi posekal in ročno olupil in potlej dobro posušil, je bolj terpežen.

7. Med vsemi različnimi drevesi najmanj gnjijejo hrasti in bresti, in tem drevesom še škodujejo zastani, skisani soki manj. Najmanj terpežni pa so jagnedi, verbe in breze.

8. Kolikor več žlezastega soka je v lesu in kolikor raje se ta sok kisa, tem manj terpežen je les; toraj terpi najdalje pozimi o velikem mrazu posekano drevje. In ravno iz tega vzroka terpi v soku posekan in hitro posušen kakor tudi flosan les manj od zastanih sokov, akoravno po vsem tem veliko kreposti zgubi. Iz enakih vzrokov stuhne tudi sočnat, zelen in neolupljen les tako rad, ker se ne more dobro posušiti. Borov les pa pridobi mnogo na terpežnosti, ako je poln smolnatih sokov.

9. Čisto na suhem terpi les toliko delj, kolikor bolj je škodljivih sokov prost. Gorkota, mokrota in zaperti zrak razdenejo in zničajo les kmalo. Mokrota v čistem prostem zraku pa že celó pri nizki gorkoti veliko manj škoduje lesu. Globoko pod vodo in v ilasti zemlji, kamor unanji zrak ne more, brez kterega nobena stvar ne gnjije, terpi dolgo tudi zelen in frišen les vsake sorte. Pod tenko zemeljsko odejo,

ktero unajni zrak lahko prešine, vsak les prav rad gnjije. Vsaka gnjilobna materija in vsaka gnjila stvarica poprime in okuži tudi les lahko in zatega voljo gnjijejo studenčni žlebi v gnojni zemlji tako naglo.

10. Terpežnosti lesa škodujejo tudi mnogoteri merčesi, ki drevje vertajo, kakor gojzdni červ, liči červ in več drugih. Temu poškodovanju so nektore drevesa bolj, nektore manj podveržene. Najbolj se spridijo drevesa, ki imajo upodobljene ali asimilirane soke v manj olesenjeni in tedaj ložje prevertljivi belini (splint) in že celó pri javoru, brezi, hojevji, jelši in pri hrastih; zdravo jedro in ravno tako smolnati les pa veliko manj po tem merčesnem vertanju v nevarnost pride.

Po tem, kar sem tu povedal, mora tedaj gospodar, da terpežnost lesa povikša, posebno na to gledati, da mu les primerno dozori, popolnoma doraste in da se mu preobilni sok, ki je v drevesu, kot prvi vzrok gnjiline, kakor hitro je mogoče odpravi, in pa da se unanji upljivi in vzroki gnjilosti, kakor gorkota, mokrota in zrak čisto ali saj nekoliko od lesa odvrčajo.

Naj tedaj še nektore pomogleje tukaj omenim, ktere gojzdnarski gospodarji in vsi pametni kmetovavci poznajo in rabijo, da dobroto in terpež lesa pomnožujejo.

Posekanemu lesu terpežnost in dobroto ohraniti, je pred vsem potrebno, mu sočnate dele odvzeti. Pri dervah se to zgodi, da se les, ki je za kurjavo namenjen, preceplje in potle na zračnih in solčnih krajih na podloge spostavi; z debel pa se mora kmalo skorja olupiti. Pri lesu za stavbe (tesarskem lesu) in za obertništvo je pa sledeče treba, da se les hitro posuši in terpežen ohrani.

Stoječi les se posuši tako, da se deblu skorja olupí in da se po tem škodljivi soki odpravijo. Drevje se namreč okoli in okoli bolj ali manj visoko olupí. Tako olupljena debela počasi pomerjejo, se izpraznijo vsega soka, in les, ne da bi se razpokal, se posuši in bo očitno težje.

Kako pa ležeči les presušiti? Po perji in šilovji se izsopari vsa mokrota, ki je v lesu, prav hitro. Toraj posekaj les, dokler je v popolnem berstji in ga pusti tako, pa ne da bi mu veje odsekal, s perjem in šilovjem vred na zračnem kraju ležati, dokler ni čisto vel in ni vse mokrote izsoparil.

Les se posuši tudi, ako debela obsekaš in obtešeš in na njih skorjo otrebiš. To pa moraš storiti berž, ko si drevó posekal, da se hitreje posuši; posebno se mora to zgoditi pri hojevji, ki se ne razpoka tako rado in ga tudi červi, ki skorjo ljubijo, ne obiščejo potle. Skorja se le tedaj lahko lupi, kadar je med njo in lesom dosti močnatih delov in obilo soka, to je, spomladi. Skorjo trebiš in izrezuješ pa lahko vsakrat in to dela tudi kolar. Saj si že vidil pri kolarji debela razpostavljene v senci, na kterih je bila skorja po več krajih izrezana ali iztrebljena. Sedaj veš, da on to dela zato, da se les poprej posuši. Na štiri oglje se obtesa tesarski les, da se hitreje posuši in ložej odvozi.

Zmezganje lesa je celó dobro in potrebno. Les pa se izmezga ali škodljivih sokov oprosti, ako ga izvedeniš v stoječi ali pa tekoči vodi. Voda oprosti les škodljivih sokov in napravi les terdneji; pomaga, da se ne razpoka tako rad. Še bolj pa dosežeš svoj namen, ako les prekuhuješ v gorki vodi in to delajo nekteri umetniki in rokodelci, da svojemu lesu večjo upornost pridobijo.

Dobro je tudi, ako se že posušeni les s katranom ali smolo namaže. Potem se luknjice posušenega lesa zamažejo in mokrota ne more več v les, ki po tem takem pridobi mnogo terpežnosti in upornosti. Zatoraj večkrat pri mostih naslonila in pri vertih ograje ali z olnato barvo ali pa s katranom pomažemo.

Les pokriti je prav koristno. Da se posekani les prehitro ne suši in potle ne razpoka in zvetrí in potem takem na svoji dobroti ne zgubi, se mora varovati vročih solčnih žarkov in močnih vetrov; toraj se dragocene debela s skorjo

ali pa s protjem pokrijejo ali pa se tudi na čelu z ilovico namažejo. Kolár svoj les v senco spravlja, da se od solnca ne razpoka.

Vidimo, kako tudi pri lesu natora gospodarji in da je treba dobro poznati natorne postavbe vsakemu, ki hoče prav z lesom gospodariti, in da ni vse eno, kje, kako in kadaj da se les seka. Razun teh pripomogljivev, terpežnost in sploh dobroto lesa ohraniti in povikšati, so v novejšem času našli še več reči, po katerih se ta namen doseže, pa so pretežke in preobširne, da bi se dale povsod rabiti in tudi mnogo denarja stanejo.

Janko P. Vijanski,
gojzdnarski akademikar.

Opomin gospodarjem.

Našim kmetovavcom je dobro znano, kako je lani krompir že na polji kali poganjal in celó nove krompirčke nastavljal. Silna vročina in suša ste ga, tako rekoč, pregnale, da že na polji, še sam ne dorašen, je nov sad rodil. To se je pozneje tudi v kletih (hramih) godilo, in vse to je morebiti tudi gnjilobe krivo, ki je letos še le pozneje tu in tam gospodarjem toliko krompirja vzela. Sploh v več krajih ni bil krompir za kuho dosti vreden, ker se mu je vès močec popačil. Naj tedaj letos gospodarji dobro pazijo, da za seme ne bojo takega krompirja jemali, ki je že lani zgodaj kali poganjal; tak krompir je bil pregan; ni še popolnoma dozorel in je že drugega rodil; ne bo tedaj tak za seme nič prida. Svetovali bi gospodarjem tudi, naj se spomladi ne prihitijo s sajenjem krompirja, ker po deževji v jeseni in obilnem snegu pozimi je dobila zemlja veliko moče, zavoljo ktere bode dalje merzla ostala, dokler je pomladansko solnce ne osuši in ogreje pa rodovitne ne naredi.

„Praž. Nov.“

Naravoslovna drobtinica.

Od častitega gospod L. D. so dobile „Novice“ sledeče vprašanje:

„Ali res solnce hodi nektero leto višje, nektero pa nižje, kar se vidi sv. Tomaža dan?“

„Naši kmetje pa to zmeraj bolj terdijo; morebiti le, kakor ovce tam čez plot skočijo, kjer je prva skočila; ali pa so tega res z lastnim poglédom prepričani.“

Po pogovoru z dvema, v teh rečeh zvedenima gospodoma moremo na to vprašanje le-to odgovoriti:

Človeku, kateri to terdi, naj se svetje, da naj na popolnoma ravnovažni (horizontalni) polici ali na oknu, ki je proti solncu obrnjeno, postavi navpično (senkreht) palčico, kake 4 pavce dolgo, in naj vsako leto na sv. Tomaža dan opoldne natanko zaznamva, kako daleč da senca od te palice seže. Če bo ta dan solnce eno leto višje šlo, bo gotovo senca te palčice krajša; če pa nižje, se bo senca podaljšala. Ondi, kamor konec sence vsako leto ta dan seže, naj se z olovko čerta napravi. Al ker bi bilo mogoče, da bi sv. Tomaža dan več let zaporedoma oblačen bil, naj si naš solnčogledec vsaki mesec ali vsakih 14 dni en dan izbere, in naj opoldne vsako leto natanko zaznamva, kako deleč senca palčice seže, zraven naj pa tudi pristavi dan, kdaj je pri vsaki senci čerto narisal. Tako naj skoz kakih 10 let ravná, in gotovo se bo popolnoma prepričal, da je bosa gori imenovana terditev.

Res je sicer po opazkah zvezdoglednih, da dolgost solnca, ako se po kakem oboku ekliptike od spomladanske pičice meri, je to in uno leto za kakošno stopnjaško minuto (Gradminute) krajša ali daljša; al to je tako majhen razloček, da ga proste oči, če bi bile tudi desetkrat orlove, nikdar nikoli zapaziti ne morejo, in le dobro zveden zvezdogled z najostrejšimi drobnogledi ga zasledí. Ako bi solnce res nektero leto nižje nektero višje stalo, bi bili zvezdogledi tako imenitno reč gotovo že zdavnej zapazili in pratike bi nam čudno prikazen ravno tako gotovo ozna-

novale kakor nam oznanjujejo do pičice vse druge premembe na nebu. Tudi iz tega se tedaj vidi, da je misel od nižjega ali višjega solnčnega hoda le zgolj — pomota.

V katerem mescu ljudje navadno najbolj merjó?

Star slovašk pregovor pravi: „Nastal marec, poberaš sa do hrobu starec!“ to je, pride sušec, pripravi se za grob starec. Al ne le starim ljudem je mesec sušec (marci) nevaren, temuč merljivost sploh je ta mesec večja kakor druge mesce. Tako pričajo statistični zapisniki. Od tisoč (tavžent) ljudi, ki leto in dan umerjó, jih umerje (po primeri od 50 let) mesca prosenca (januarja) 101, svečana 97, sušca 102, malega travna 98, velikega travna 81, rožnika 68, malega serpana 70, velikega serpana 78, kimovca 75, oktobra 69, listopada 75, grudna 86. Iz te tablice se vidi, da mesca sušca najbolj ljudje merjó, najmanj pa jih umerje v dveh poletnih mescih: mesca rožnika in malega serpana, v jeseni pa mesca oktobra (kozoperska). Merljivost mesca velikega serpana (avgusta) je pa v primeri s sledečima dvema mescoma večja, česar je huda vročina, veliko delo na polji, zlasti pa nezrelo sadje največ krivo.

„Slov. Nov.“

Ena resnična, druga pa pravlica.

Človek, ki mu serce ni celó zamerznilo za domače reči, se rad spominja tudi v poznejih letih, kar je doživel ali saj slišal v mladosti svoji. Ko sem unidan bral v „Novicah“ od junaških štajarskih žen, mi je živo v spomin prišla prigodba na blejskem jezeru, ko so se pod Francozom tukajšne žene ravno tako serčno obnašale kot njih sestre na dolnjem Štajarskem. Podam jo „Novicam“, zraven pa še neko pravlico.

Serčne Blejke.

Mnogo že se je pisalo od blejskega jezera in njegove okolice v naših „Novicah“. Ni mi pa znano, da bi bil kdo omenil prigodbo, ktera se je godila ondod ob času, ko je bila naša domovina v oblasti Francozov. Naj jo tedaj povem jez, kakor sem jo slišal iz ust svojih rajncih staršev, kateri so sami pričijoči bili in vidili z lastnimi očmi, kar se je godilo.

Bilo je zjutraj, dan sopraznika v postu — leto mi ni znano, zakaj prosti kmet si tega ne vtisne v spomin — ko so bili ljudje sosednih vasi, kakor je na Gorenskem dandanašnji še navadno, se obilno zbrali k sv. maši pri Materi Božji na jezeru. Po maši se podajo v ladije proti domu. Al ko privesljajo blizu ladiša pri kapelici, zapazijo množico francozkih oficirjev, in med njimi enega z vago, s katero so mislili dragocenosti cerkvenega zaklada vagati in berž ko ne med seboj deliti, kakor se je že pri nekterih drugih cerkvah zgodilo. Al komaj domači to zapazijo, kar z enim glasom zavpijejo: „Mater Božjo hočejo oropati, nazaj vozite!“

In v tem hipu se vernejo vse ladije k cerkvi nazaj. Tri junaške žene (imena njih sem pozabil), leté, ko so zaperte vrata s silo odperle, v zvonik, in začnejo plat zvona bítí. To slišati hitijo ženske od vseh strani skupaj, in ob kratkem je bilo ženstva ob jezeru, da se je vse terlo, s kolmi, gnojnimi vilami, cepci, motikami itd. Slišal sem, da so bili možje iz daljnih vasi v ženski obleki od zadaj, posebno pri Zazeru po hribcih in v Nogradu pod gradom, da jim pomagajo, ako bi treba bilo. Al dekleta in žene same se junaško obnašajo. Francozi vidši, da od te strani nič ne opravijo, se urno podajo pod Želčami pod grad proti Ribču, da bi se od te strani pripeljali na otok. Pri ti prilžnosti se je posebno nekdanja vlastnica blejskih toplic Burjovka kaj serčno vèdla; konja nekega Francoza, ki je na vso moč jahal, je za berzdo prijela in mu jo izsnela rekoč: „Stoj! če ne, bo druga“ (njene lastne besede).